

SHAXS RIVOJLANISH NAZARIYALARI

Murxashev Axmadxon Olimjon o'g'li

*Ijtimoiy iqtisodiy fakulteti, Psixologiya
(amaliy psixologiya), yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: Inson taraqqiyoti boy, xilma-xil va nihoyatda murakkab. Shuning uchun biz rivojlanishning biron bir nazariyasi bu murakkablikni adolatli qilishini kutmasligimiz kerak va hech qanday nazariya bunga harakat qilmaydi. Har bir nazariya rivojlanishning cheklangan doirasini tushuntirishga harakat qiladi va ko'pincha rivojlanishning har bir sohasi doirasida bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan nazariy istiqbollar mavjud bo'lib, ularning har biri rivojlanishning bir xil tomonlarini tushuntirishga harakat qiladi.

Kalit so'zlar: Rivojlanish, mator rivojlanish, o'sish nazariyalari, dinamik tizimlar nazariyasi, chaqaloqlik davri, aloqa va miya rivojlanishi.

Rivojlanish nazariyalarini tavsiflashni boshlashdan oldin, nazariya deganda nimani nazarda tutayotganimizni aytish foydali bo'ladi, chunki bu atama juda ko'p ta'riflarga ega. Bizning maqsadlarimiz uchun rivojlanish nazariyasi - bu xatti-harakatlar va rivojlanishni tushuntirish, tavsiflash va bashorat qilishga urinishlar va dalillarga asoslangan g'oyalar tizimi yoki tizimi. Ushbu tavsifdan ko'rinib turibdiki, nazariya aks holda xaotik ma'lumotlar massasi bo'lishi mumkin bo'lgan narsalarni tartibga solishga harakat qiladi - shuning uchun biz nima uchun "yaxshi nazariyadan ko'ra amaliyroq narsa yo'qligini" tushunishimiz mumkin!

Rivojlanishning har bir sohasida kamida ikki turdagi nazariyalar mavjud bo'lib, biz ularni ikkinchi darajali va asosiy deb atashimiz mumkin. Biz kichik nazariyalar deb ataydigan nazariyalar faqat rivojlanishning juda aniq, tor sohalari bilan bog'liq. Misol uchun, ko'z harakati qanday rivojlanishi, ishoraning kelib chiqishi va boshqalar haqida nazariyalar mavjud. Asosiy nazariyalar rivojlanishning katta sohalarini tushuntirishga harakat qiladilar va bular ushbu bobning diqqat markazida.

Nazariyalarni yanada tartibli va tushunarliroq qilib tushuntirishga harakat qilamiz.

MOTOR RIVOJLANISH

Vosita bosqichlari chaqaloqlik va erta bolalik davrida olingan asosiy vosita qobiliyatlari, masalan, yordamsiz o'tirish, tik turish, emaklash, yurish.

Chaqaloqlik davridagi rivojlanishning eng aniq belgilaridan biri bu bolaning turli motorli bosqichlarga erishishidir. Ota-onalar bu xaridlardan juda faxrlanadilar va ular chaqaloqlari haqida ota-onalarning suhbatlari mavzusidir:

O'sish nazariyalari-bolaning butun uzunligi bo'ylab boshidan oyoqlarigacha davom etadigan vosita rivojlanishining sefalokaudal yo'nalishi.

Proksimodistal tendentsiya - chaqaloqlik davrida tananing markazidan tashqariga ko'proq periferik segmentlarga sodir bo'lgan vosita boshqaruvining rivojlanishi.

Insonning motorli rivojlanishini o'rgangan birinchi psixologlardan biri Arnold Gesell bo'lib, u tug'ilgandan 9 yoshgacha bo'lgan bolalarni bo'ylama tadqiqotlarida yuzlab soatlik motor faoliyati filmlarini tomosha qilgan (masalan, Gesell va Ames, 1940). U vosita ko'nikmalarini rivojlantirish globaldan o'ziga xoslikka ikki yo'nalishda o'tgan degan xulosaga keldi. Bir yo'nalish sefalokaudal yo'nalish deb ataladi va tananing uzunligi bo'ylab boshdan oyoqqa o'tadi, ya'ni birinchi navbatda bosh, so'ngra qo'llar va torso va nihoyat oyoqlarning nazorati mavjud. Rivojlanishning yana bir yo'nalishi - bu proksimodistal tendentsiya bo'lib, u vosita boshqaruvi tananing markazidan tashqariga ko'proq periferik segmentlarga, ya'ni boshga, magistralga va tanaga amalga oshirilishidan iborat.

Dinamik tizimlar nazariyasi

Dinamik tizimlar nazariyasi rivojlanishning ko'plab sohalariga qo'llaniladigan nazariy yondashuv bo'lib, u odamlarni barcha qismlar o'zaro ta'sir qiladigan murakkab tizimda dinamik ravishda o'zaro ta'sir qiluvchi deb qaraydi.

KOGNITIV RIVOJLANISH

Piagetning bola rivojlanishi haqidagi tushunchamizga qo'shgan hissasi juda ajoyib edi va uning ta'siri ushbu kitobda, xususan, 5 (go'daklik), 9 (erta va o'rta bolalik), 16 (o'smirlik) va 19 (ta'lim) bo'limlarida aks ettirilgan. boblarda Piagetning rivojlanish kontseptsiyalariga muqobil variantlar ham keltirilgan. Nima uchun u shunchalik ta'sirli bo'lganini tushunish uchun biz birinchi navbatda Piagetgacha bo'lgan rivojlanish psixologiyasining holatini tasvirlaymiz va keyin u tasvirlagan inson rivojlanishining ba'zi asosiy jihatlarini tasvirlab beramiz, bu bizning rivojlanish haqidagi fikrimizni o'zgartirdi. Keyinchalik biz u tasvirlagan rivojlanish bosqichlari haqida qisqacha ma'lumot beramiz va nihoyat, uning rivojlanish psixologiyasiga qo'shgan ulkan hissasi haqida umumiy ma'lumot beramiz.

Chaqaolqlik davrida kognitiv rivojlanish

Axborotni qayta ishlash yondashuviga ko'ra, kognitiv rivojlanish pastdan yuqoriga qarab, bolaning "kirishi" yoki ma'lumotni o'zlashtirishi va oddiyroq manbalardan murakkab bilim tizimlarini yaratishi bilan boshlanadi. (Bu yuqoridan pastga yondashuvga qarama-qarshidir, unda tizimning holati aniqlanadi yoki taxmin qilinadi va keyin uning tarkibiy qismlarini va ularning rivojlanishini kashf qilish ustida ishlanadi, bu nativistik nazariyaga ko'proq mos keladi.) Yosh bolalar uchun, hissiy va idrok etish. ko'nikmalar nisbatan etuk emas va bu bilimlarni egallashda cheklovlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Chaqaolqlar hodisaga jalb qilingan, lekin yuqori darajali munosabatlar emas, balki pastki tartibli birliklarni qayta ishladilar, bu 4-6 oylik sabab-oqibat idrokining rivojlanishi ob'ektlar va ularning harakatlari o'rtasidagi murakkab yuqori darajadagi munosabatlarni payqashdan iborat ekanligini ko'rsatadi.

Bolalikda kognitiv rivojlanish

Bolalikda bilimlarni to'plash vazifasi ko'pincha muayyan muammoni hal qilish uchun turli xil "strategiyalar" dan qaysi biri mavjudligini aniqlashga to'g'ri keladi. Bu g'oya Robert Zigler va uning hamkasblari tomonidan matematika o'qitish sohasida keng o'rganilgan.

Aloqa va miya rivojlanishi

Axborotni qayta ishlash nazariyasi, shuningdek, kognitiv fanning ikkita yangi yutuqlaridan foydalanadi: chaqaolqlar va bolalarda miya faoliyatini qayd qilish uchun aloqa modellari va usullaridan foydalanish. Har biri o'z navbatida muhokama qilinadi.

Xulosa. Biz ta'riflagan nazariyalar va tadqiqotlar axborotning ko'plab tushunchalari bilan asoslanadi: rag'batlantirishda mavjud bo'lgan ma'lumotlar, bu ma'lumotni o'rganish, odamning ma'lumotni qayta

ishlashi va odamning javobi. Ushbu turli darajadagi ma'lumotlarni tushunish axborotni qayta ishlash nazariyasining asosiy maqsadi bo'lib, ushbu maqsadga erishish uchun turli usullar qo'llaniladi: chaqaloqlar va bolalarning empirik tadqiqotlari (shu jumladan, "mikrogenetik" darajadagi xatti-harakatlarni sinchkovlik bilan kuzatish), ulanish modellari, va miya faoliyatining yozuvlari.

Adabiyotlar:

1. Adolf K.E. va Avolio A.M. (2000). Yuradigan chaqaloqlar harakatlarini o'zgaruvchan tana o'lchamlariga moslashtiradi. Eksperimental psixologiya jurnali: insonni idrok etish va ishlash, 26, 1148-1166.
2. Adolf K.E. va Jo A.S. (2007). Motor rivojlanishi: chaqaloqlar qanday harakat qilishni boshlaydilar. A. Slater kitobida va
3. Edited by Alan Slater AND Gavin Bremner - An Introduction to Developmental Psycholog
4. M. Lyuis (Ed.), Chaqaloq rivojlanishiga kirish (63-80-betlar). Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.
5. Madumarov, T., & Ogli, G. O. R. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH (TA'LIM TIZIMI MISOLIDA). Ta'lim fidoyilari, 2(1), 194-197.
6. Ибрахимов, Б. (2023). ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ "ГЛУБОКИХ ФЕЙКОВ". Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (6), 201-206.
7. Nasriddinovich, A. A. (2021). Civil society and the transformation of islamic values. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(3), 709-714.